

Z żałobnej karty

Kazimierz Szałajko (1912–2003)

Dnia 31 sierpnia 2003 roku zmarł nagle docent Kazimierz Szałajko, nestor polskich matematyków, ostatni świadek i absolwent Lwowskiej Szkoły Matematycznej.

Kazimierz Szałajko urodził się we Lwowie 30 sierpnia 1912 roku w rodzinie inteligenckiej. Szkołę podstawową i 6 klas gimnazjum ukończył w Brzozowie, pozostałe dwa lata gimnazjum we Lwowie. W 1930 roku, po zdaniu egzaminu dojrzałości, zapisał się na Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Studiował równocześnie matematykę i logikę na Wydziale Humanistycznym. Dyplom magistra filozofii w zakresie matematyki otrzymał 30 czerwca 1937 roku na Wydziale Matematyczno-Przyrod-

niczym, uzyskując uprawnienia do nauczania matematyki, fizyki i prope-
deutyki filozofii w szkołach średnich.

Pracę zawodową rozpoczął w 1935 roku i pracował do roku 1982, w którym jako dyrektor Instytutu Matematyki Politechniki Śląskiej odszedł na emeryturę.

W latach 1935–1939 pracował jako młodszy, a następnie starszy asystent w Katedrze Matematyki na Uniwersytecie Jana Kazimierza, pod kierunkiem Stefana Banacha, a następnie w Katedrze Matematyki Politechniki Lwowskiej na Wydziale Mechanicznym, pod kierunkiem Antoniego Łomnickiego.

W latach 1939–1944, już w czasie wojny wykładał matematykę na Wydziale Rolnym Instytutu Politechnicznego, a następnie na Technicznych Kur-

sach Fachowych we Lwowie. Jednocześnie, z grupą zaufanych ludzi, do których należała jego żona, zorganizował i prowadził tajne nauczanie na poziomie średnim, najpierw na terenie Lwowa, a później również Brzozowa. Był nauczycielem matematyki i członkiem tajnej komisji egzaminacyjnej. Działalność ta była bardzo niebezpieczna, surowo karana przez okupanta.

Po przejściu frontu na zachód i decyzji aliantów co do losów Lwowa, Kazimierz Szałajko opuścił Lwów i przeniósł się z rodziną na jeden rok do Brzozowa. Tam uczestniczył w organizacji szkolnictwa średniego. Uczył matematyki, fizyki i propedeutyki filozofii, a jednocześnie pracował jako członek i egzaminator Państwowej Rejonowej Komisji Kształcenia Nauczycieli przy Kuratorium w Rzeszowie.

W lipcu 1946 roku Kazimierz Szałajko wraz z rodziną przeniósł się na Śląsk. Zamieszkał w Gliwicach, a od 1 września 1946 roku rozpoczął pracę na Politechnice Śląskiej, która została powołana do życia rok wcześniej, tj. w 1945 r. W pierwszym roku działalności Politechniki Śląskiej matematykę wykładali: prof. dr inż. Julian Bonder, przybyły z Politechniki Lwowskiej; prof. dr Stanisław Kaliński i prof. dr Eustachy Żyliński, przybyli z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie; dr Władysław Wrona, pracujący równocześnie na Akademii Górniczej w Krakowie. Mgr Kazimierz Szałajko podjął pracę na Politechnice Śląskiej w tym samym roku, co mgr Mirosław Mochnacki i mgr Antoni Wakulicz – absolwent Uniwersytetu Warszawskiego, późniejszy profesor PŚI i WSP w Katowicach. Początki tej pracy były niezwykle ciężkie: szczupła kadra wykładająca matematykę, brak zaplecza, brak podręczników i niepewny los samej uczelni, bo lokalizację nowo powstałej uczelni w Gliwicach zatwierdzono dopiero w 1947 roku.

Kazimierz Szałajko najpierw pracował jako adiunkt w Katedrze Matematyki na Wydziale Elektrycznym (1946–1950). 1 października 1950 roku rozpoczął pracę na Wydziale Górniczym, jako wykładowca i organizator tego Wydziału oraz Katedry Matematyki na tym Wydziale. W tej katedrze pracował przez 18 lat. W 1951 roku otrzymał nominację na zastępcę profesora podpisaną przez Rektora – Organizatora Uczelni, którą w 1954 roku potwierdził Minister Szkolnictwa Wyższego. W latach 1954–1956 pełnił funkcję prodziekana Wydziału Górniczego, a w latach 1959–1968 kierownika Katedry Matematyki na tym Wydziale. Był kierownikiem Studium Zaocznego (1956–1968), Studium Ogólnotechnicznego (1965–1966), a także Punktu Konsultacyjnego w Rybniku (1962–1964).

W 1968 roku otrzymał nominację na stanowisko docenta. Od momentu utworzenia Instytutu Matematyki Politechniki Śląskiej w 1971 roku, docent Kazimierz Szałajko został jego wicedyrektorem, a później dyrektorem. Funkcję dyrektora pełnił do 1982 roku, tj. do momentu przejścia na emeryturę. W latach 1952–1972 prowadził dodatkowo wykłady dla studentów Wyższej Szkoły Pedagogicznej, a później Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Zasługi docenta Kazimierza Szałajki dla Politechniki Śląskiej i śląskiego środowiska matematycznego są ogromne. Z okazji Jubileuszu 90-tych urodzin, Dziekan Wydziału Matematyczno-Fizycznego, prof. dr hab. Radosław Grzymkowski, w liście gratulacyjnym do Jubilata napisał „...*Historia Politechniki Śląskiej, a więc również historia Instytutu Matematyki i jednostek, z których on powstał, są nierozzerwalnie związane z Pana Osobą. Swą działalnością naukową, dydaktyczną i społeczną wykształcił Pan liczne roczniki absolwentów. Wielu z nich zajmuje wysokie stanowiska w regionie i w kraju. Nie ma przesady w stwierdzeniu, że wiedza, jaką im Pan przekazał, nie tylko matematyczna, poszła w całą Polskę. Jestem przekonany, że Pan ciągle odbiera wyrazy uznania od swoich wychowanków i cieszy się ich sukcesami, bo w tych sukcesach jest również Pana udział ...*”

Docent Szałajko poświęcił dużo energii dla rozwoju gliwickiego ośrodka matematycznego. Jest jednym z jego twórców. Zdobył dużą popularność wśród studentów i młodych pracowników naukowych. Poważny wpływ na podniesienie poziomu nauczania na Politechnice Śląskiej miały liczne skrypty i podręczniki, których był autorem lub współautorem. W latach 1948–1985 opublikował łącznie siedem skryptów, które ukazały się w licznych wydaniach jako skrypty uczelniane lub o zasięgu ogólnopolskim. Kiedyś skrypty te były jedynym źródłem i pomocą w nauczaniu matematyki na tej Uczelni.

Działalność docenta Szałajki została wysoko oceniona przez Ministerstwo i przez władze Politechniki Śląskiej. Za swą działalność dydaktyczno-wychowawczą, organizacyjną, za autorstwo wyróżniających się podręczników i za szczególne osiągnięcia w zakresie kształcenia młodej kadry 20 razy otrzymał nagrodę Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Za wzorową i pełną zaangażowania pracę, za działalność organizacyjną i społeczną otrzymał liczne medale i odznaczenia, w tym: Złoty Krzyż Zasługi (1955), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1976), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1977).

Działalność Kazimierza Szałajki w zakresie popularyzacji wiedzy i kultury matematycznej była bogata i wielostronna. Tę działalność rozpoczął w czasie studiów, kiedy z wielkim zaangażowaniem rozpoczął pracę w Kole Matematyczno-Fizycznym Studentów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Przez 3 lata był prezesem tego Koła. W latach 1935–1939 pełnił rolę sekretarza powstałego w 1929 roku czasopisma *Studia Mathematica*, założonego i redagowanego przez profesorów Stefana Banacha i Hugona Steinhausa. Pomagał również profesorowi Stefanowi Banachowi w przygotowaniu podręcznika dla szkół średnich. Wspomnienia z tej współpracy zawarte są w książce [1], s. 147–148.

Docent Kazimierz Szałajko był członkiem Polskiego Towarzystwa Matematycznego od 1947 roku, przy czym do 1953 r. członkiem Oddziału Wrocławskiego. Należy do założycieli Oddziału Gliwickiego PTM (przemianowanego w 1965 na Górnośląski), który powstał 12 grudnia 1953 roku. Od

samego początku aktywnie uczestniczył w pracach Zarządu tego Oddziału. Przez 10 lat, tj. w latach 1953–1963, pełnił obowiązki sekretarza. To od niego pochodzą liczne dane dotyczące tego okresu, zamieszczone w pracy [III]. Wielokrotnie pełnił liczne funkcje: wiceprezesa, przewodniczącego Komisji Rewizyjnej, członka Komisji Historycznej przy Zarządzie Głównym PTM, prezesa Koła Gliwickiego PTM. Przez wiele lat pracował w Komisji Szkolnictwa Wyższego i Komisji Historii Matematyki PTM. Przygotował do druku historię polskich ośrodków matematycznych oraz opracował wspomnienia o Kole Matematyczno-Fizycznym Studentów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie [15]. Wygłaszał liczne odczyty i cykle odczytów popularnonaukowych na posiedzeniach Oddziału Gliwickiego PTM (potem Górnośląskiego) oraz dla pracowników naukowych Politechniki Śląskiej. W ostatnich latach były to głównie odczyty dotyczące Lwowskiej Szkoły Matematycznej, zob. [IV]. Chciał przekazać słuchaczom jak najwięcej wiadomości o mieście, które tak bardzo umiłował, a które musiał opuścić. Tę działalność prowadził do ostatnich dni swego pracowitego życia.

Krystyna Skórnik (Katowice)

Spis publikacji Kazimierza Szałajki

Skrypty

- [1] K. Szałajko (współautor M. Mochnacki) *Zbiór zadań z równań różniczkowych zwyczajnych*, Komisja Wydawnicza Bratniej Pomocy Studentów PŚł., Gliwice 1948, s. 343 (dwa wydania).
- [2] K. Szałajko, *Konspekt wykładów matematyki*, Gliwice, PWN 1952, s. 194.
- [3] K. Szałajko (współautorzy M. Mochnacki, J. Piwko, A. Wakulicz), *Wykłady matematyki*, t. 1. Kraków–Łódź PWN 1956, s. 470 (3 wydania: 1956, 1957, 1958).
- [4] K. Szałajko, *Wykłady matematyki*, t. 2 (cz. 1), Gliwice PŚł., 1957, s. 148 (8 wydań).
- [5] K. Szałajko, *Wykłady matematyki*, t. 2 (cz. 2 i 3), Gliwice PŚł., 1958, s. 241 (8 wydań).
- [6] K. Szałajko, *Wykłady matematyki*, t. 3 (cz. 1), Gliwice 1960, s. 145 (5 wydań).
- [7] K. Szałajko, *Wykłady matematyki*, t. 3 (cz. 2), Gliwice 1964, s. 223 (4 wydania).
- [8] K. Szałajko, *Wykłady matematyki*, t. 1 (cz. 1), Gliwice 1968, s. 149 (3 wydania).
- [9] K. Szałajko, *Wykłady matematyki*, t. 1 (cz. 2), Gliwice 1971, s. 251 (2 wydania).

- [10] K. Szałajko, *Matematyka*, t. 1, Gliwice 1976, s. 358.
- [11] K. Szałajko, *Matematyka*, t. 2, Gliwice 1979, s. 431.
- [12] K. Szałajko, *Matematyka*, t. 3, Gliwice 1981, s. 512.
- [13] K. Szałajko, *Matematyka*, t. 1, PWN Warszawa 1984, s. 445.
- [14] K. Szałajko, *Matematyka*, t. 2, PWN Warszawa 1985, s. 570.

Artykuły historyczne

- [15] K. Szałajko, *Wspomnienia o Kole Matematyczno-Fizycznym Studentów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, *Wiadomości Mat.* **26** (1) (1984), 85–96.
- [16] K. Szałajko, *Antoni Łomnicki (1881–1941)*, w tomie *Matematyka przełomu XIX i XX wieku*, Materiały IV Szkoły Historii Matematyki, Pogorzelice 8–12 maja 1990, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1990, 113–122.
- [17] K. Szałajko, *O Stefanie Banachu w setną rocznicę Jego Urodzin na tle Lwowskiej Szkoły Matematycznej*, wykład inauguracyjny na PŚl., Pol. Śl. w Gliwicach, Gliwice 1992, 1–16.
- [18] K. Szałajko, *Wspomnienia o Stefanie Banachu na tle Lwowa i Lwowskiej Szkoły Matematycznej*, Akademia Górniczo-Hutnicza, *Opuscula Math.* **13** (1993), 45–54.
- [19] K. Szałajko, *Wspomnienia Lwowskie*, *Wiadomości Mat.* **30** (2) (1994), 251–263.
- [20] K. Szałajko, *O matematyce na Politechnice Lwowskiej*, materiały Konferencji Naukowej Politechnika Lwowska, Macierz Polskich Politechnik, Wrocław 25–26 września 1995, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe 1995, 87–93.
- [21] K. Szałajko, *Matematyka lwowska w czasie ostatniej wojny*, Pol. Śl. w Gliwicach, *Zeszyt Naukowy, ser. Mat.-Fiz.* **76** (1996), 217–228.
- [22] K. Szałajko, *Co pisano 50 lat temu o matematykach lwowskich i nie tylko lwowskich*, Materiały X Szkoły Historii Matematyki, Uniwersytet Opolski, *Zeszyty Naukowe, ser. Matematyka* **30** (1997), 169–180.
- [23] K. Szałajko, *Stanisław Leja – wspomnienia*, w tomie *Matematycy polskiego pochodzenia na obczyźnie*, Materiały XI Szkoły Historii Matematyki, Kołobrzeg 5–9 maja 1997, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, 197–199.
- [24] K. Szałajko, *Początki czasopisma *Studia Mathematica*, Wspomnienia*, Materiały XII Szkoły Historii Matematyki, Krynica 19–25 maja 1998, Akademia Górniczo-Hutnicza, Wydział Matematyki Stosowanej, Kraków, 229–232.
- [25] K. Szałajko, *Ze wspomnień o Stanisławie Leji*, Materiały XII Szkoły Historii Matematyki, Krynica 19–25 maja 1998, Akademia Górniczo-Hutnicza, Wydział Matematyki Stosowanej, Kraków, 233–237.

- [26] K. Szałajko, *W 50-lecie Wydziału Górnictwa i Geologii Politechniki Śląskiej – wspomnienia*, Kronika Wydziału Górnictwa i Geologii 1950–2000, Pol. Śl. w Gliwicach, Gliwice 2000, 131–134.

Prace cytowane innych autorów

- [I] R. Kałuża, *Stefan Banach*, Wydawnictwo GZ, Warszawa 1992.
- [II] E. Siwek, *Geometria na Górnym Śląsku*, w tomie pod red. K. Skórnika, *Pół wieku matematyki na Górnym Śląsku*, Wydawnictwo UŚl., Katowice 2003, 155–164.
- [III] K. Skórnik, M. Sablik, *Z historii Oddziału Górnośląskiego*, w tomie pod red. K. Skórnika, *Pół wieku matematyki na Górnym Śląsku*, Wydawnictwo UŚl., Katowice 2003, 9–76.
- [IV] Sprawozdania z działalności Oddziału Górnośląskiego PTM w latach 1996–2003.
- [V] B. Szlęk, *Doc. Kazimierz Szałajko*, Gazeta Wyborcza, 13.10.2003 r.